

Ciència recreativa (1918) **de Josep Estalella:** **quelcom més que** **entreteniment**

Rafael Garcia Molina

rgm@um.es

bohr.inf.um.es/miembros/rgm

L'AUTOR

- **Josep Estalella i Graells** (Vilafranca del Penedès 1879 - Barcelona 1938)
- Llicenciat en Ciències Físico-Químiques (Universitat Barcelona, 1898)
- Doctor en 1902: *La transparencia de la materia para los rayos X y su aplicación a la elección de pesos atómicos*
- Professor auxiliar (Universitat de Barcelona), fins 1905.
- 1905: Catedràtic de Física i Química de l'Institut de Girona, fins 1919
- Viatjà comissionat per la JAE per a conèixer el funcionament de centres d'ensenyament
- 1919-1921: Convidat per la JAE a incorporar-se l'Institut-Escola de Madrid (renovació mètodes educatius), com a director dels estudis de física i química
- 1921-1932: Catedràtic de l'Institut de Tarragona
- 1931: Membre del Consell de Cultura de la Generalitat
- 1932: Director de l'Institut-Escola de Barcelona, creat per la Generalitat
- 1932-1933: President de la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques

...un home bo, de tracte senzill i natural i de rectitud de criteri, un **gran observador i persona de gran esperit creatiu**.

...**contra la rutina escolar i contra l'artificiositat** que existia en la majoria de centres de batxillerat pel que fa a l'enfocament didàctic de les matèries.

...les **classes de ciències** estaven **enfocades** sempre d'una **manera pràctica**, amb una voluntat d'apropar la ciència a la realitat, fugint de falses erudicions.

...resposta que donà al pare d'un alumne que anava a examinar-se per lliure a Tarragona, en preguntar-li com s'ho faria el seu fill de 5è. curs per estudiar la Física sense disposar dels aparells apropiats, ja que vivien en un poble de la rodalia:

- "Però com? -deia el Dr. Estalella- ¿és que en el seu poble no hi han politges en els pous, els paletes no tenen plomades, i els fusters no tenen nivells ni cargols, ni tenen malls els ferrers, ni rodes els carros, ni termòmetre els metges, ni tampoc hi ha campanes a l'església, ni timbres ni llum elèctrica, ni motors elèctrics, ni màquines de vapor, ni salts d'aigua, ni cap piano ni tambor o algun instrument de música..."

...el **primer material d'ensenyança era la realitat**. Una realitat, però, que s'ha de saber interpretar adequadament i emprar amb racionalitat i amb el temps que calgui...

Maria Aurèlia Capmany

*La pedanteria del nostre temps és potser només la víctima del pecat de dissimular la pròpia ignorància i, com deia el **doctor Estalella**, això no està bé.*

Marta Mata i Garriga

*Parecía que la guerra no nos dejaba ser personas. Pero de pronto volví a ser una persona importante, cuando mi madre fue a buscarme a aquel pueblo para ir al entierro del **Dr. Josep Estalella**, que había muerto de pena.*

**"no calen plans, programes ni mètodes,
sinó mestres, mestres i mestres"**

L'OBRA

1918

Renovació pedagògica
Divulgació científica
Entreteniments diversos

2007

Actualització de:

- propostes pedagògiques
- materials (no) usables

Josep Tarrés
Joan Miró
Manuel Moreno
Rafael Garcia-Molina

...

CIENCIA RECREATIVA

ENIGMAS Y PROBLEMAS
OBSERVACIONES Y EXPERIMENTOS
TRABAJOS DE HABILIDAD
Y PACIENCIA

POR EL
DR. JOSÉ ESTALELLA
CATEDRÁTICO DE FÍSICA
EN EL INSTITUTO
DE TARRAGONA

SÉPTIMA TIRADA

EDITORIAL GUSTAVO GILI, S. A. - Barcelona

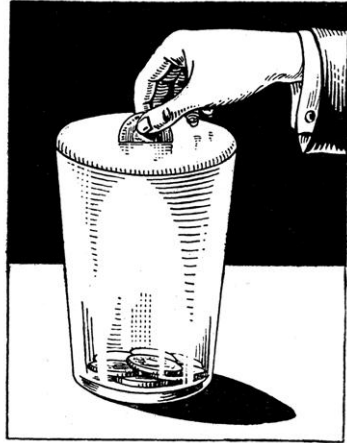
Nadie busque en él la exposición de ideas trascendentales o la resolución de problemas de actualidad palpitante

Dedicado especialmente a los jóvenes que pretenden estudiar y entender lo que en torno suyo sucede

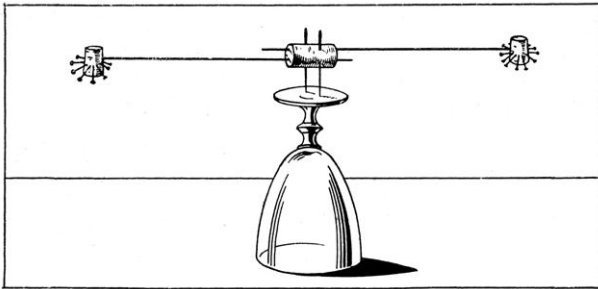
Frivolidades, experimentos vistosos, curiosidades, paradojas, entretenimientos, correrías por diversos campos científicos, bordeándolos mejor que atravesándolos y no deteniéndose en ninguno

Frivolidades, nimiedades, insignificancias, entretenimientos de sobremesa acaso poco merecedores de atraer la atención de las personas mayores; pero dejad que los niños se aficionen a este libro, pues las frivolidades a veces han despertado latentes inteligencia y han revelado insospechadas aptitudes y vocaciones.

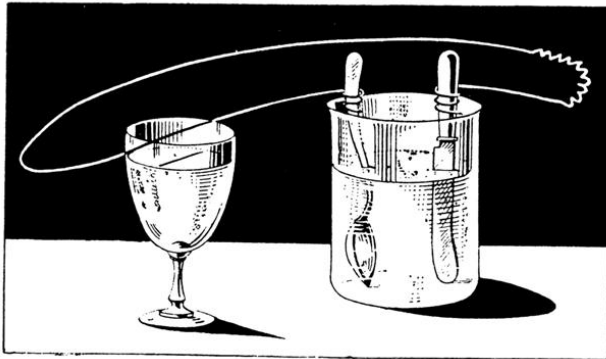
991 EXPERIÈNCIES

211 exp. Enigmes i problemes
(Matemàtiques: Aritmètica, Geometria...)

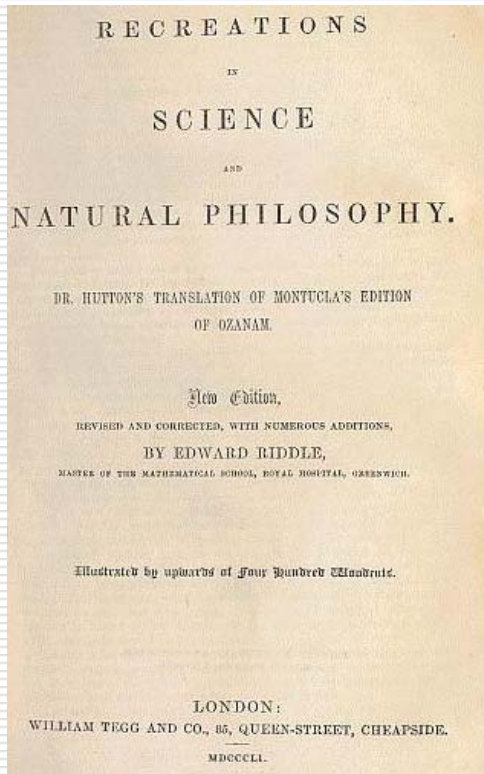
672 exp. Observacions i experiments
(Física, Química, Geografia i Història
Natural) [532-F; 101-Q; 39-GiH]

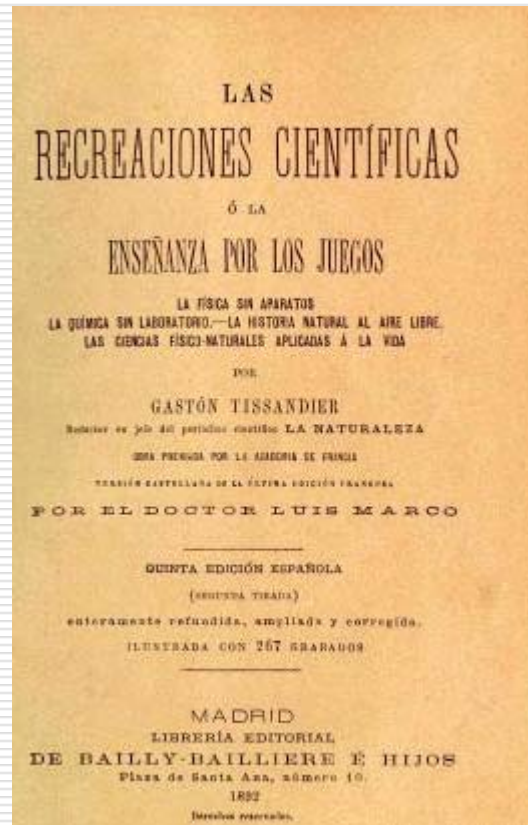
108 exp. Treballs d'habilitat i paciència
(construccions de paper, en el camp)

PRECURSORS

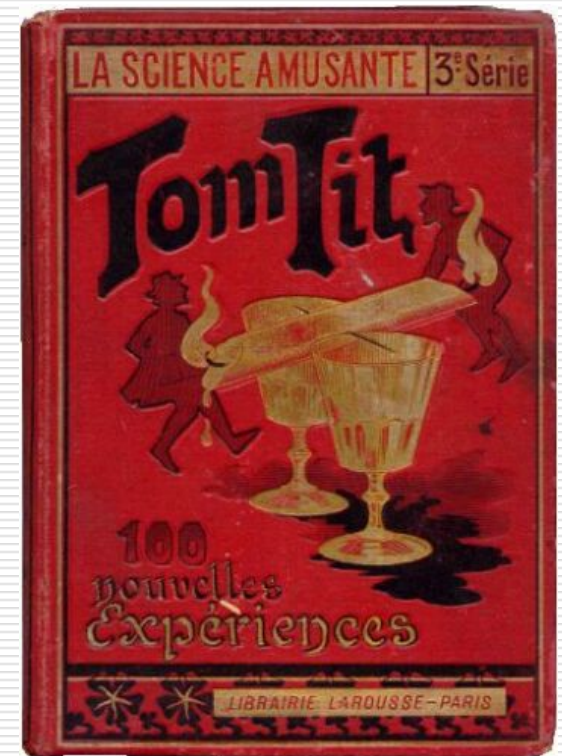
Jacques Ozanam s. XVII

Gaston Tissandier s. XIX

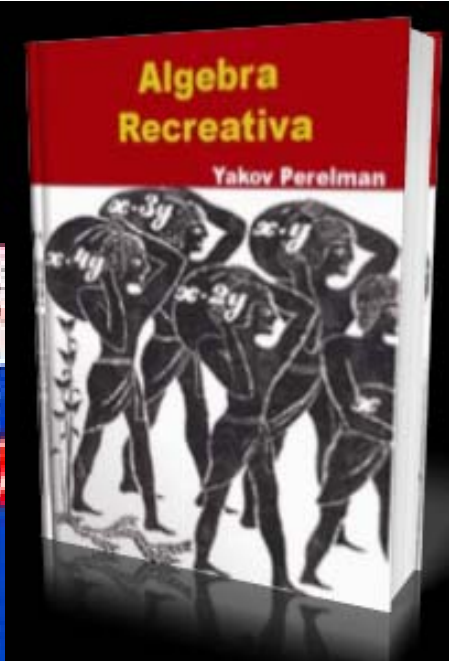
Tom Tit (Arthur Good) s. XIX

COETANI

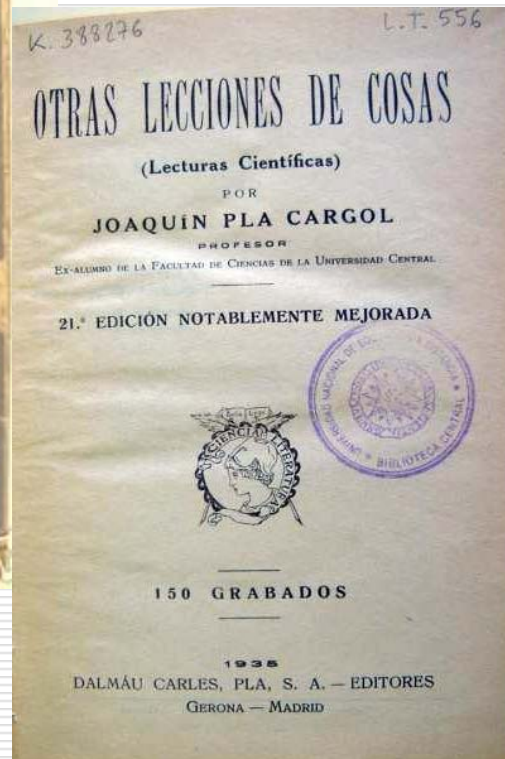
Yakov Perelman 1882-1942

COETANIS LOCALS

Joaquim Pla Cargol
1883 – 1978

Modest Bargalló
1894-1981

15 December 1958

Professor Modesto Bargallo
c. Puebla, no. 74
Mexico, 7, D.F.

Dear Professor Bargallo:

I am writing to thank you for the book that you sent me, which arrived while I was on a European trip.

I have enjoyed examining your book very much. It seems to me that it should be an excellent introduction to general chemistry for your students. I feel that you have made especially good use of the modern drawings showing the structure of molecules and crystals.

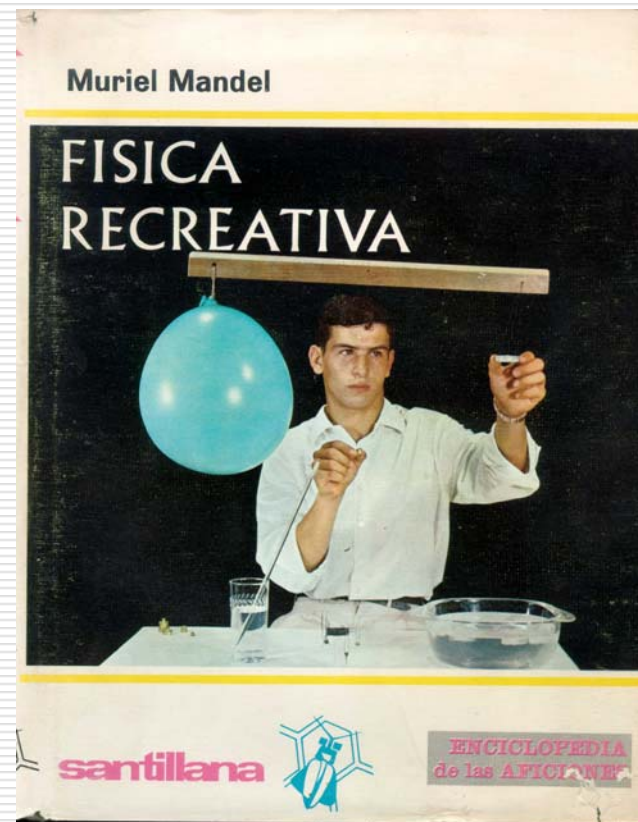
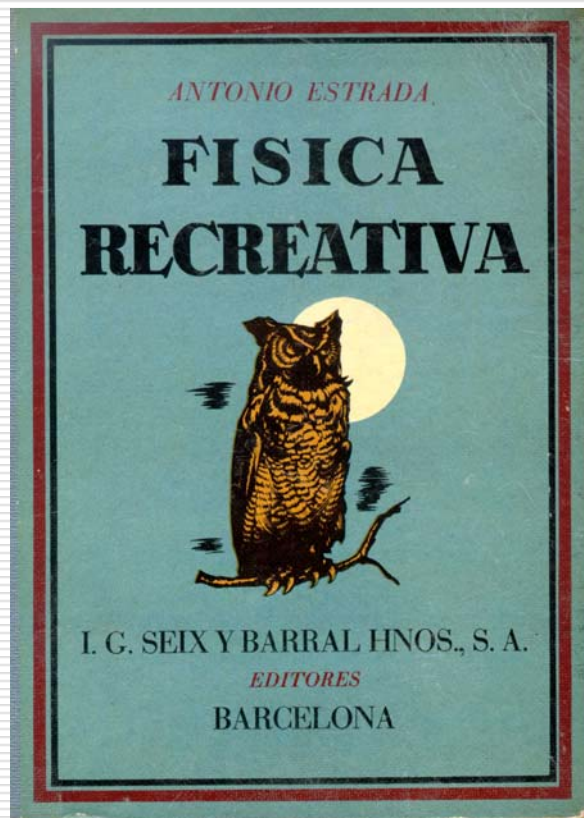
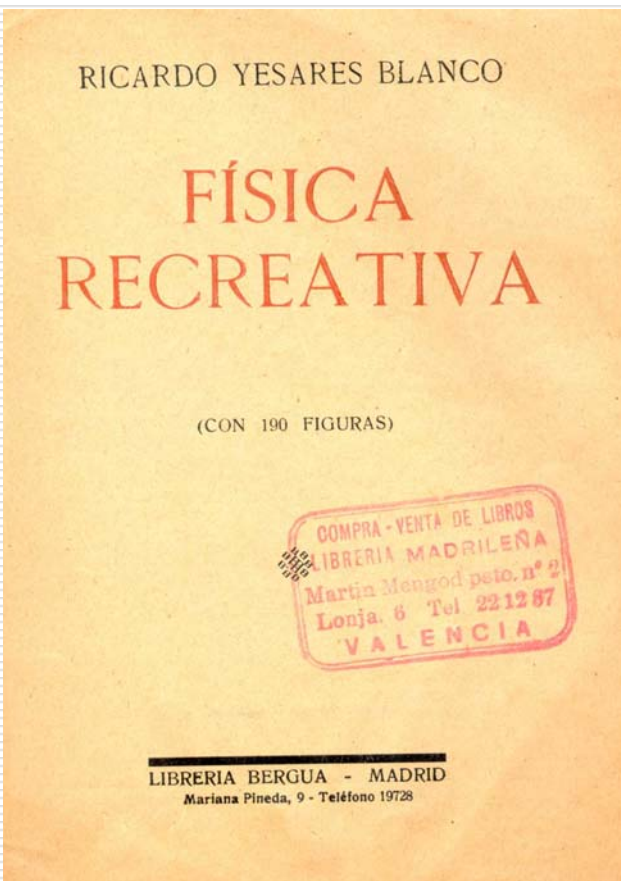
With best regards, I am

Sincerely yours,

Linus Pauling:JH

**CARTA DE
PAULING
A BARGALLÓ**

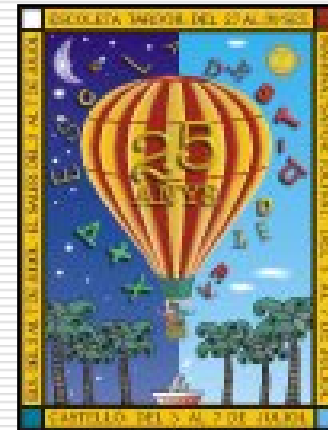
CONTINUADORS

M.R.P.
Escola d'Estiu
Terra del Sud
ELX

Escola d'Estiu del País Valencià (Elx, 1995)

Entreteniciència escolar

Jocs de ciència

Alacant

El pati de la ciència

Múrcia

Semana de la ciencia

Universitat d'Alacant
 Universidad de Alicante
 Vicepresidència d'Extensió Universitària
 Vicerectorado de Extensión Universitaria

EL PATI DE LA CIÈNCIA

Experiències científiques
 per als xiquets
 de l'Escola d'Estiu
 de la Universitat d'Alacant

2008

2 de juliol	10-11 h (xiquets de 5 a 8 anys)	Juan Zaragoza Planes Àngel M. Artesanos Gambin
	12-13 h (xiquets de 9 a 14 anys)	Quimiciencia: el maravilloso mundo de la química recreativa Ilustre Colegio Oficial de Químicos de Murcia
8 de juliol	10-11 h (xiquets de 5 a 8 anys)	Fernando Blasco
	12-13 h (xiquets de 9 a 14 anys)	Cartas, cuerdas, magia y números Universidad Politécnica de Madrid
15 de juliol	10-11 h (xiquets de 5 a 8 anys)	César Sancho
	12-13 h (xiquets de 9 a 14 anys)	Fisimola IES Benjamin de Tudela, Tudela, Navarra

Tallers per als xiquets **Jocs de Ciència** Coordinats per Rafael Garcia Molina (Dept. Física, Universidad de Murcia) i impartits pels monitors

Lloc: aula 1, Facultat de Ciències, fase II

Totes les persones interessades estan convidades a aquestes activitats

mi+u IX feria
**madrid es
ciencia**

del 24 al 27 de abril de 2008

Parque Ferial Juan Carlos I
IFEMA. Madrid
Nuevos pabellones 12 y 14

Madrid es ciencia

Física recreativa sense fronteres

Sudàfrica (estiu 2008)

Trenca barreres de

- llengua
- cultura
- diferències socials

Málaga

Centro de Ciencia Principia

Oriola

Museo Didáctico e Interactivo de Ciencias
de la Vega Baja del Segura

DOCENCIA EN FÍSICA RECREATIVA

*Universidad Nacional de San
Martín y Universidad de
Buenos Aires
(Buenos Aires – Argentina)*

Universidad de Granada

Universidad de Murcia

REVISTA EUREKA

sobre Enseñanza y Divulgación de las Ciencias

[Inicio](#)

[Presentación](#)

[La revista](#)

[Consejo revista](#)

[Para publicar](#)

Consejo de la Revista

Consejo de redacción

Director:

José María Oliva Martínez

Director adjunto:

Jesús Matos Delgado

Vocales:

José Antonio Acevedo Díaz

Rafael García Molina

REVISTA EUREKA

sobre Enseñanza y Divulgación de las Ciencias

[Inicio](#)

Consejo Asesor

<http://www.apac-eureka.org/revista/Larevista.htm>

Huelva. España

España

Universidad de Cádiz.
España

Universidad de Murcia.
España

Experimentales.
Universidad de Málaga

Aldo B.
Departamento
de Física y Química
Universidad

Italia

Sección de Ciencia recreativa

Gubierrez. Chiclana. Cádiz

Sevilla. España

España

a Criado
Didáctica de las
Experimentales.
Universidad de Sevilla.
España

Cristina Díez
Profesora de Física y
Química. IES Pablo Ruiz
Picasso. Chiclana. Cádiz.
España

Soledad Esteban
Departamento de Química
Orgánica y Bio-Orgánica.
UNED. Madrid. España

Manuel Fernández
Dpto. de Didáctica de las
Ciencias Experimentales.
Universidad de Granada.
España

Carles Furió
Profesor de Didáctica de
las Ciencias
Experimentales.
Universidad de Valencia.
España

Rafael García-Molina
Profesor de Física
Aplicada. Universidad de
Murcia. España

J. Eduardo García

Andoni Garritz

Daniel Gil-Pérez

Miquel A.

Jenaro Guisasola

RIPROPOSTA

recuperació de **sons** / **d'experiències** tradicionals,
recreació **musical** / **d'experiments**
contextualitzada (temàtica, **instrumentació** / **materials...**)

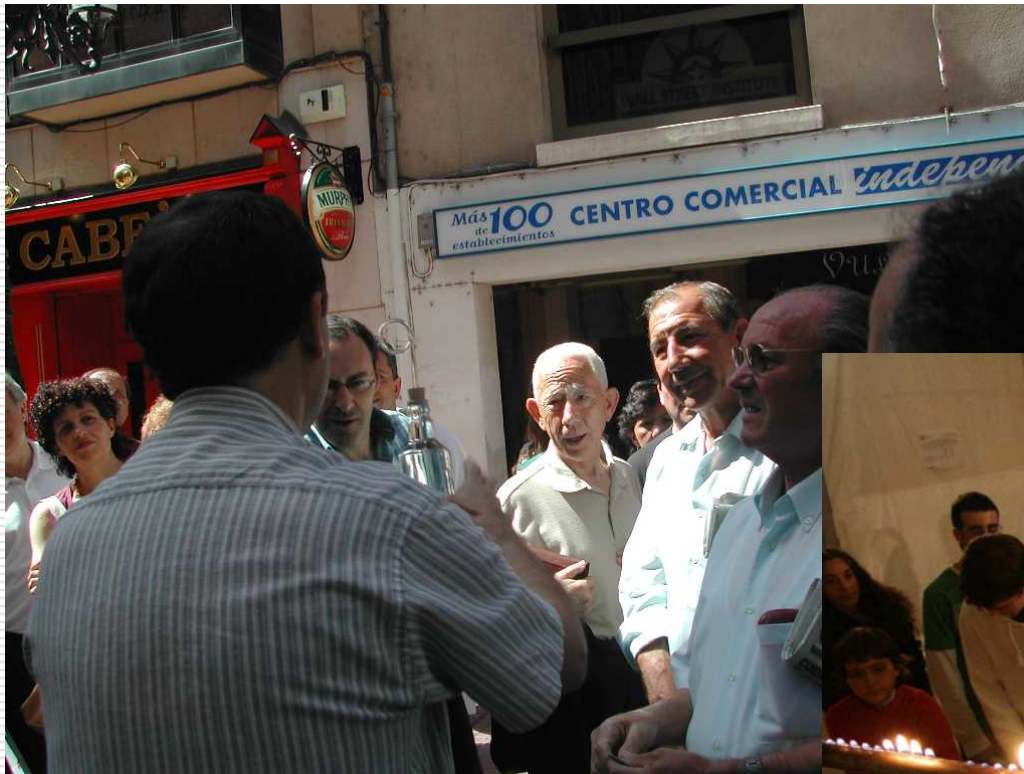
...autèntica, d'arrel, com la ciència recreativa

CIÈNCIA Per a fires i espectacles de ciència

RECREATIVA ...tant per a xiquets

...com per a adults

CIÈNCIA Per a reunions familiars, RECREATIVA d'amics...

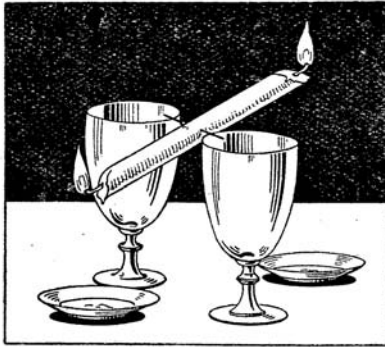

Fig. 565

Fig. 562

CIÈNCIA RECREATIVA Per a mestres i estudiants

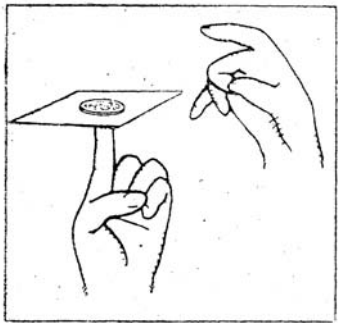

Fig. 27

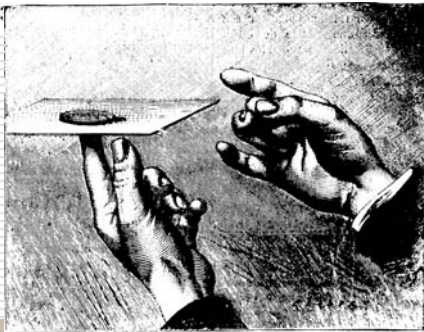

Fig. 463

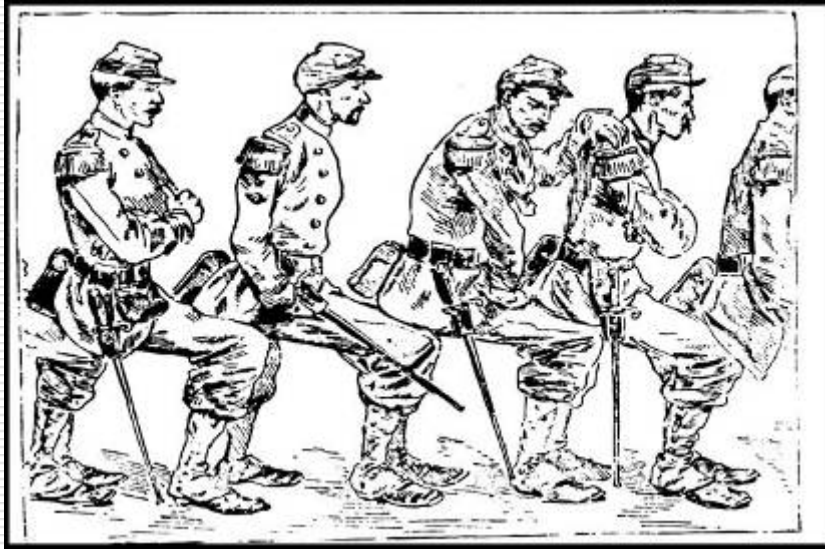
Fig. 464

Fig. 465

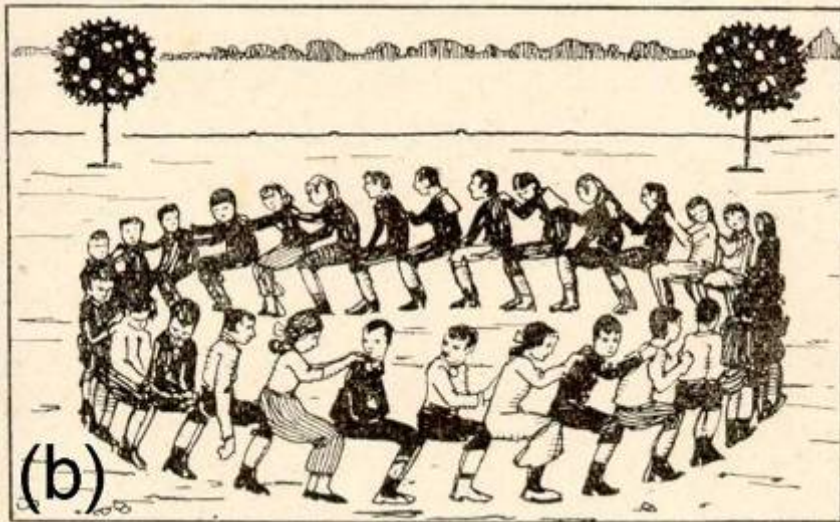
Tissandier

Escola d'Estiu
(Lleida, 2006)

Estalella

Jocs, entreteniments...

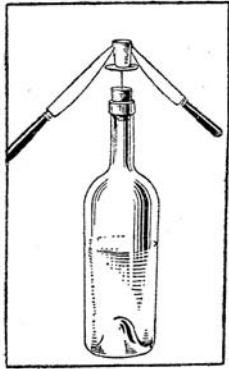

Fig. 205

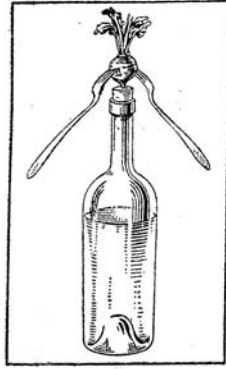

Fig. 206

Fig. 207

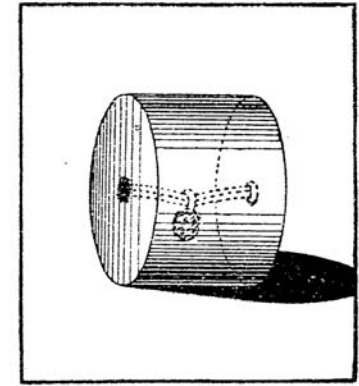
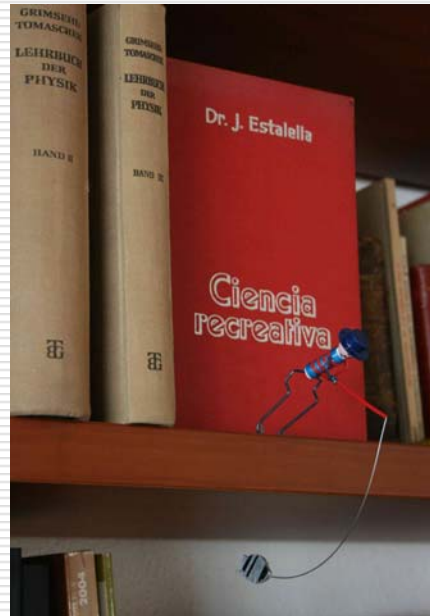
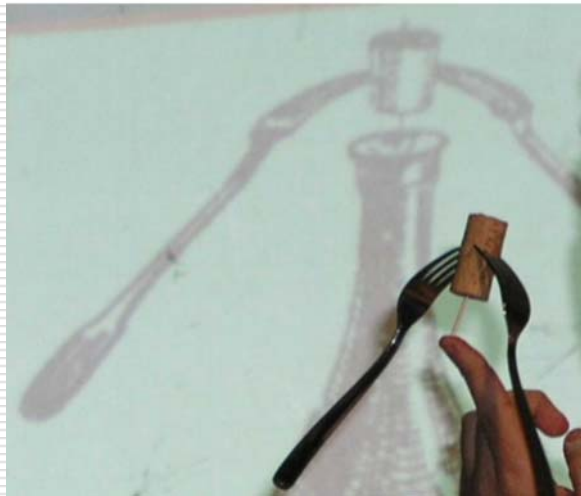

Fig. 224

Discussions formals

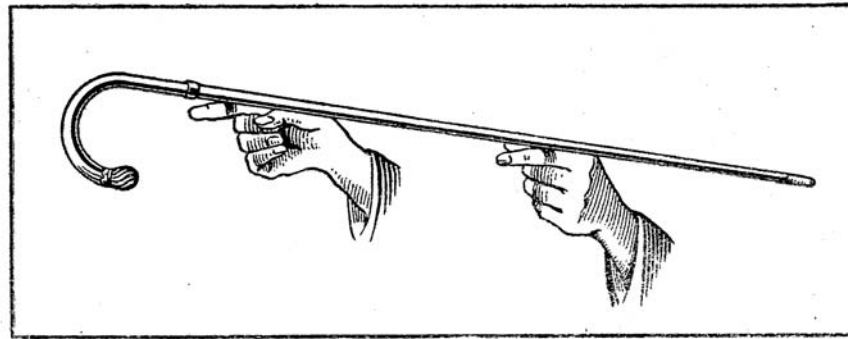
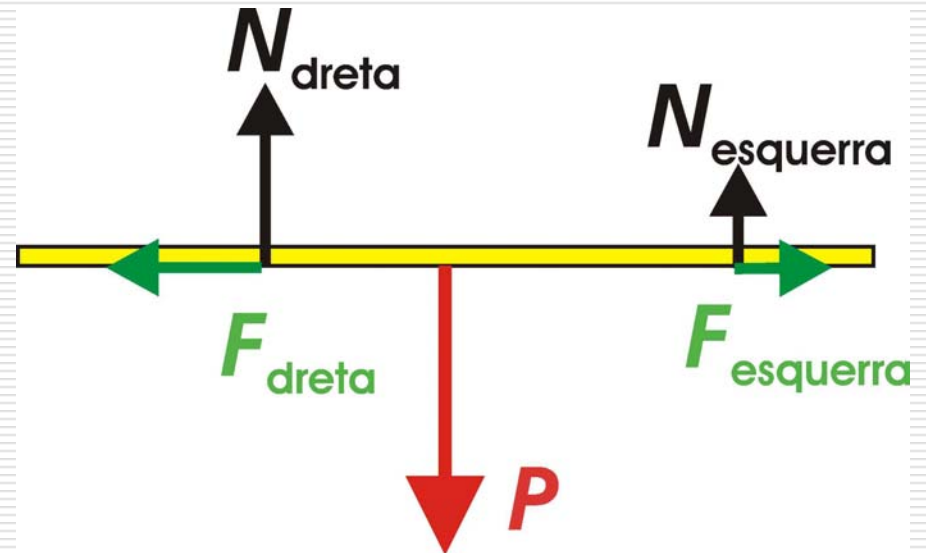
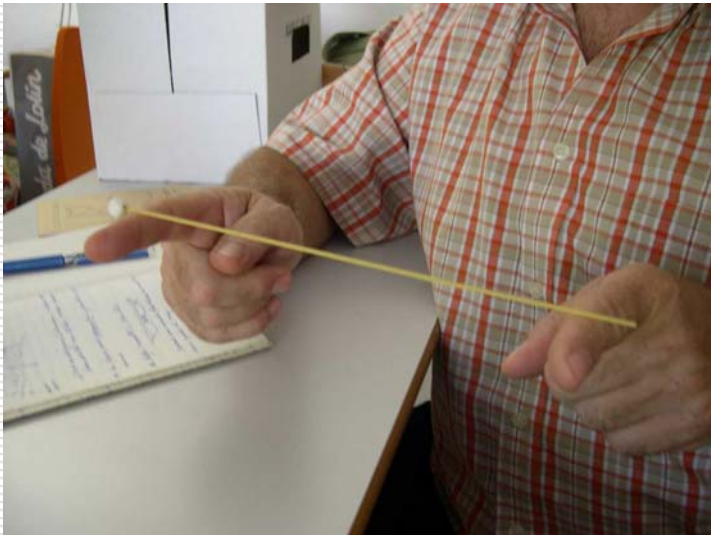
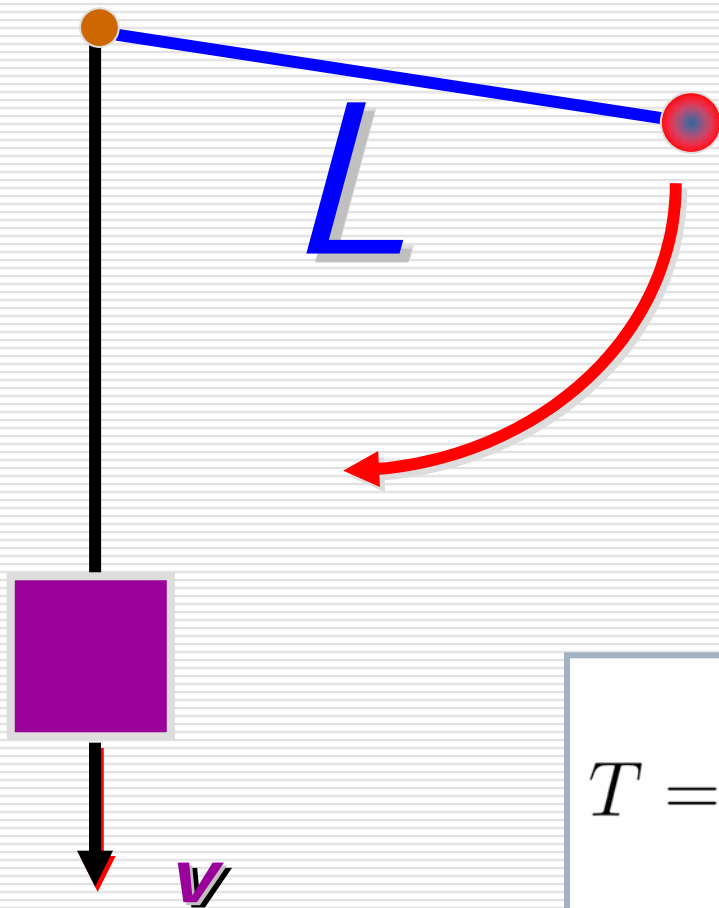

Fig. 228

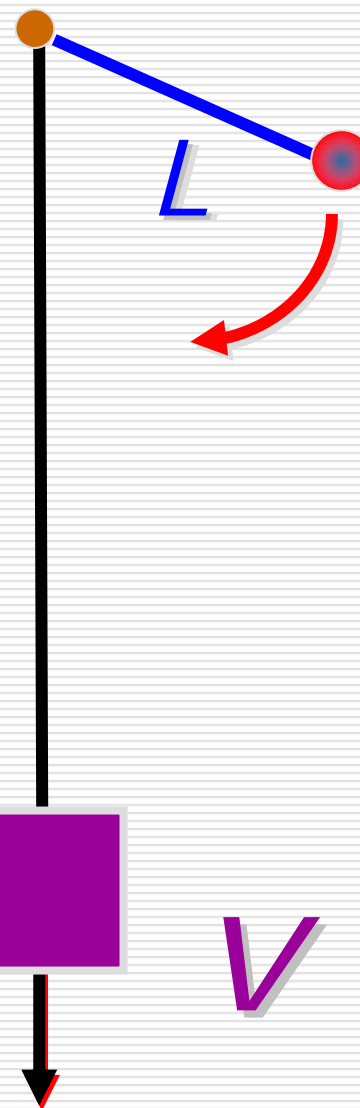

$$T = 2\pi(L/g)^{1/2}$$

$$T = 2\pi\sqrt{\frac{L}{g}}$$

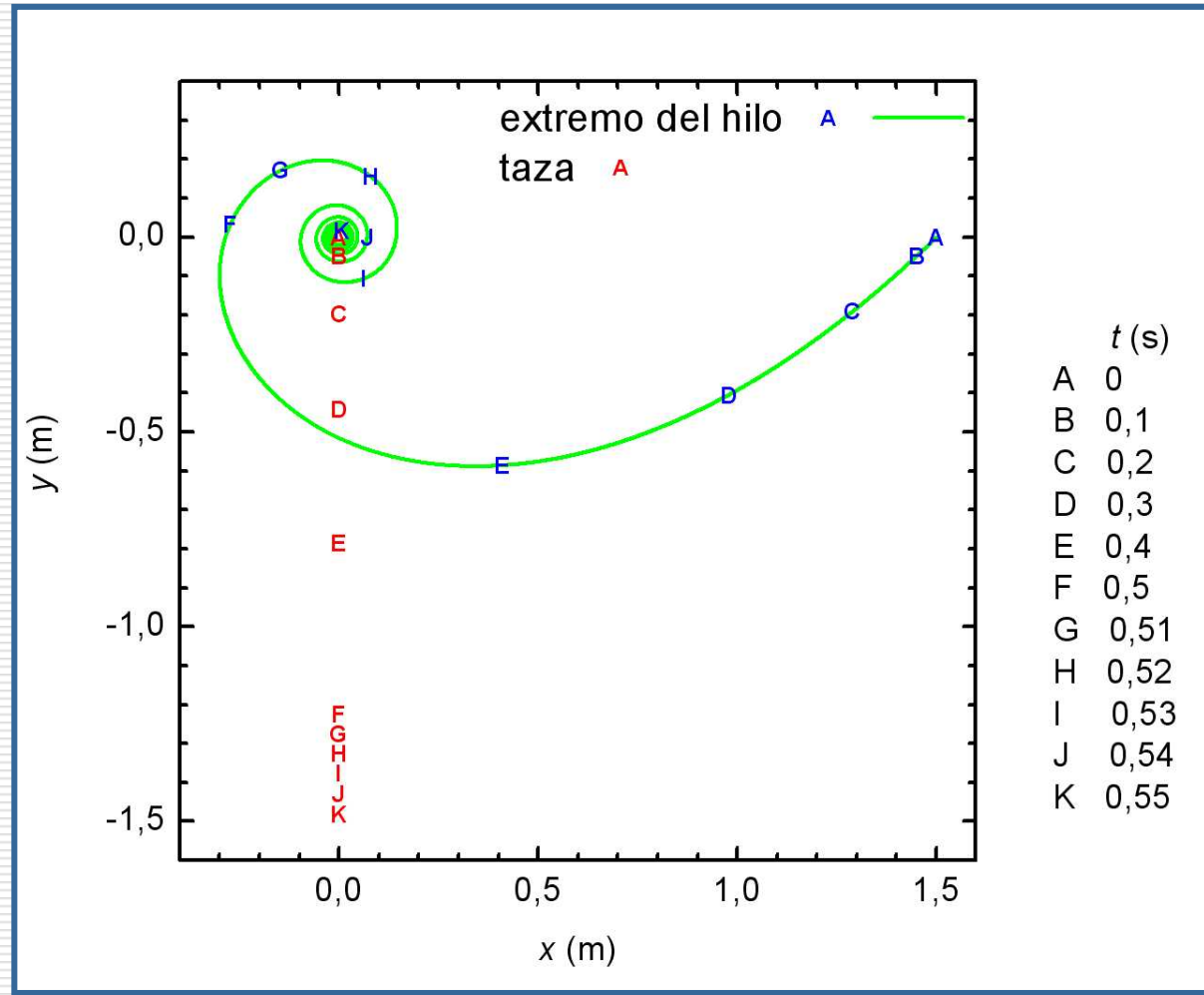
$$T = 2\pi(L/g)^{1/2}$$

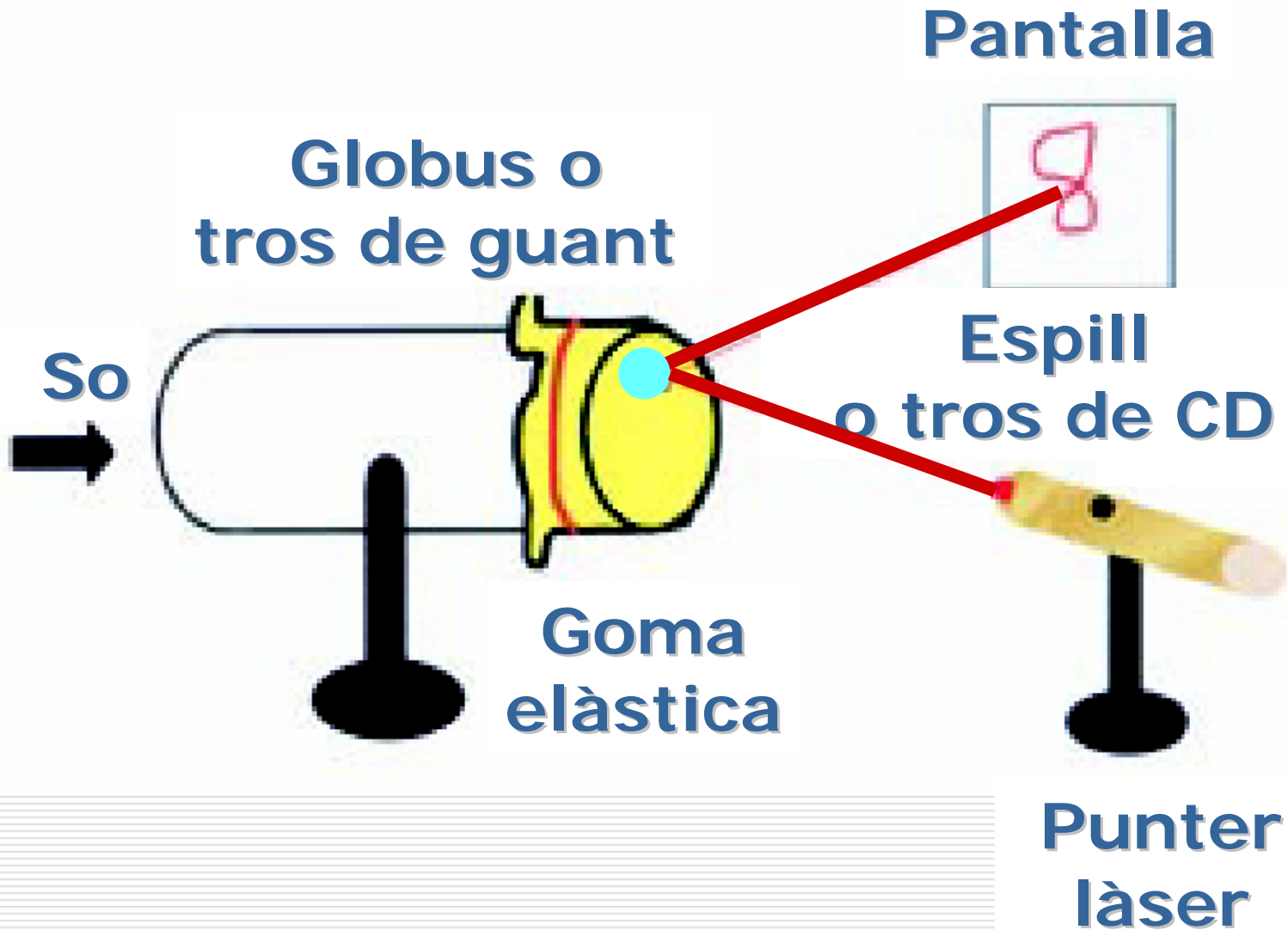

$$\frac{d^2\theta}{dt^2} + \frac{2}{L} \frac{dL}{dt} \frac{d\theta}{dt} + \frac{g}{L} \sin \theta = 0$$

$$L(t) = L_0 - \frac{1}{2}gt^2$$

$$\frac{d^2\theta}{dt^2} - \frac{2gt}{L} \frac{d\theta}{dt} + \frac{g}{L} \sin \theta = 0$$

<http://bohr.inf.um.es/miembros/rgm>

Simple+mente física

<http://bohr.inf.um.es/miembros/rgm/s+mf>

FisiFactoría

<http://bohr.inf.um.es/miembros/rgm/ff>

Publicacions sobre ensenyament i divulgació

<http://bohr.inf.um.es/miembros/rgm/TeachPubl>